

Міністерство освіти і науки України
Київський національний університет імені Тараса Шевченка
Навчально-науковий інститут філології
Кафедра української мови та прикладної лінгвістики

**РЕЛІГІЙНІ ФРАЗЕОЛОГІЧНІ ОДИНИЦІ В ПОВІСТЯХ М. МАТІОС:
ФУНКЦІОНАЛЬНО-СЕМАНТИЧНИЙ АНАЛІЗ**

Кваліфікаційна робота

освітнього ступеня «бакалавр»
студентки IV курсу
галузі знань 03 «Гуманітарні науки»,
спеціальності 035 «Філологія»,
спеціалізації 035.01 «Українська мова
та література», ОНП «Українська
філологія та західноєвропейська мова»
Тетяни Олександрівни ГОРОХ

Науковий керівник:

к.філол.н., доцент кафедри української
мови та прикладної лінгвістики
Оксана СУХОВІЙ

«Допущено до захисту»
протокол засідання кафедри
української мови та прикладної лінгвістики
№ 15 від «6» червня 2024 року
завідувач кафедри _____
к.філол.н., доц. **Сергій РІЗНИК**

КИЇВ-2024

Наукова робота присвячена дослідженню релігійній фразеології у літературних творах М. Матіос «Солодка Даруся» та «Майже ніколи не навпаки». Її метою є виявлення особливостей семантики та структури фразеологізмів із лексичними компонентами релігійного значення у контексті зв'язків між сферою мови та культури. Такий підхід ефективно розкриває аспекти, які часто пропускають традиційні літературні інтерпретації, збагачуючи наше розуміння релігійної інтенціональності українців.

Актуальність роботи полягає у важливості розуміння та вивчення релігійної лексики і фразеології в контексті української мови та літератури. Дослідження розглядає перетин мови, релігії та культури, демонструючи, як релігійна фразеологія відображає та формує культурну ідентичність. Практичне значення: матеріали можуть бути використані в подальшій розробці літературознавчих проблем, пов'язаних із творчістю М. Матіос та вивченням потенціалу використання релігійних фразеологізмів в поетичному дискурсі.

Опрацювавши наукові праці українських мовознавців та дослідивши релігійні мотиви у творчості М. Матіос як теоретико-методологічну основу, було виконано такі завдання: зібрано понад 120 релігійних фразеологічних одиниць із літературних творів М. Матіос та на основі них вироблено власну класифікацію з урахуванням їхнього походження (біблеїзми, фразеологічні одиниці з лексичними компонентами релігійного значення), структури (компоненти: теонім *Бог*, лексеми *пекло*, *ангел*, *дух*, *душа*, *гріх*) та семантики (побажання, застереження, прохання, подяка, незадоволення, неспокій, впевненість, здивування, смерть та народження). Методом спостереження та компонентного аналізу досліджено контекстуальне вживання та зв'язок з культурно-релігійними традиціями українського народу.

Робота має таку структуру: вступ, три розділи, висновки та список використаної літератури.

Ключові слова: релігійні фразеологізми, біблеїзми, релігійна лексика, М. Матіос, релігія, духовна культура.

The scientific work is devoted to the study of religious phraseology in the literary works of M. Matios "Sweet Darusya" and "Hardly Ever Otherwise". Its purpose is to identify the peculiarities of semantics and structure of phraseological units with lexical components of religious meaning in the context of the relationship between the sphere of language and culture. This approach effectively reveals aspects that are often missed by traditional literary interpretations, enriching our understanding of the religious intentionality of Ukrainians.

The relevance of the work lies in the importance of understanding and studying religious vocabulary and phraseology in the context of the Ukrainian language and literature. The study examines the intersection of language, religion, and culture, demonstrating how religious phraseology reflects and shapes cultural identity. Practical significance - the materials can be used in the further development of literary problems related to the work of M. Matios and the study of the potential of using religious phraseology in poetic discourse.

Having studied the scientific works of Ukrainian linguists and investigated religious motifs in the works of M. Matios as a theoretical and methodological basis, the following tasks were performed: more than 120 religious phraseological units from the literary works of M. Matios were collected. Matios's literary works and, based on them, developed her own classification, taking into account their origin (biblical units, phraseological units with lexical components of religious meaning), structure (components: theonym *Бог*, lexemes *пекло*, *ангел*, *дух*, *душа*, *гріх*) and

semantics (wishes, warnings, requests, gratitude, dissatisfaction, anxiety, confidence, surprise, death and birth). The work uses the method of observation and component analysis to study the contextual use and connection with the cultural and religious traditions of the Ukrainian people.

The work is structured as follows: introduction, three chapters, conclusion, and bibliography.

Keywords: religious phraseology, biblical expressions, religious lexicon, M. Matios, religion, religious culture.

ЗМІСТ

ВСТУП	5
РОЗДІЛ 1. ВІД БІБЛІЇ ДО ФОЛЬКЛОРУ: ДИНАМІКА РЕЛІГІЙНОЇ ФРАЗЕОЛОГІЇ	8
1.1. Релігійна фразеологія: стан вивчення, особливості функціонування, місце в системі гуманістичних цінностей	8
1.2. Розмежування понять: релігійна лексика, релігійні фразеологізми та біблеїзми	13
ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 1	16
РОЗДІЛ 2. ОСОБЛИВОСТІ ІДІОСТИЛЮ М. МАТІОС	18
2. 1. Релігійна інтенціональність текстів М. Матіос	18
2.1. Релігійні мотиви та образи у повістях «Солодка Даруся» та «Майже ніколи не навпаки»	19
ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 2	24
РОЗДІЛ 3. РЕЛІГІЙНА ЛЕКСИКА У СКЛАДІ ФРАЗЕОЛОГІЧНИХ ОДИНИЦЬ У ПОВІСТЯХ М. МАТІОС	25
3.1. Семантико-стилістичний потенціал теоніму «Бог» у релігійній фразеології М. Матіос	25
3.2. Фразеологізми з лексичними компонентами релігійного значення у повістях М. Матіос	32
3.3. Функції та особливості використання біблеїзмів письменницею	37
ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 3	41
ВИСНОВКИ	43
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ	46

ВСТУП

Релігійні фразеологізми є важливим складником культурного спадку народу та втіленням його релігійних переконань і цінностей. Дослідження цих фразеологізмів дозволяє краще зрозуміти культурну та історичну специфіку українського народу, його світогляд та релігійні традиції.

Літературний доробок сучасної української письменниці М. Матіос постав визначним явищем в історико-літературному ландшафті України кінця ХХ – початку ХХІ ст. Незважаючи на те, що її творчість привернула увагу критиків і вчених, вона залишається на початковій стадії всебічного аналізу. Існує нагальна потреба у поглибленому дослідженні прози М. Матіос, щоб повною мірою оцінити нюанси та глибину її творчого вираження.

Одним із багатообіцяючих підходів до цього аналізу є розгляд прози М. Матіос крізь призму релігійності. Зокрема, вивчення релігійної фразеології в її творах може виявити аспекти, які традиційні літературні тлумачення можуть не помічати. Це допоможе розкрити етнонаціональну ідентичність, закладену в її мистецтві, розглядаючи ширші питання національної літературної ідентичності.

Актуальність роботи полягає у важливості розуміння та вивчення релігійної лексики і фразеології в контексті української мови та літератури. Таке дослідження сприятиме розвитку лінгвістичної науки, збагаченню фразеологічного апарату української мови та поглибленню розуміння мовної системи загалом.

Метою роботи є виявлення особливостей семантики та структури фразеологізмів із лексичними компонентами релігійного значення в повістях М. Матіос у контексті зв'язків між сферою мови та культури.

Для досягнення поставленої мети передбачаються такі **завдання**:

1. Проаналізувати джерела, пов'язаних з релігійними фразеологізмами в українській мові та літератури.

2. Зібрати відповідний матеріал із літературних творів М. Матіос, що містять фразеологізми з лексичними компонентами релігійного значення.

3. На основі наявних виробити власну класифікацію цих фразеологічних одиниць з урахуванням їхньої семантики та структури.

4. Проаналізувати контекстуальне вживання релігійних фразеологізмів та виявити їхню функціональну роль у текстах М. Матіос та мовлення її персонажів.

5. Встановити зв'язок між релігійними фразеологізмами та культурно-релігійними традиціями українського народу, а також з аспектами мовного вираження релігійних понять.

Об'єкт дослідження – повісті М. Матіос «Солодка Даруся» та «Майже ніколи не навпаки».

Предметом дослідження є фразеологічні одиниці з лексичними компонентами релігійного змісту.

Теоретико-методологічною основою роботи є наукові праці українських вчених, присвячені дослідженню категорії релігії, релігійної лексики та її функціонування у літературі, а також унікальному ідіостилю М. Матіос. Серед них варто відзначити М. Скаба [23], А. Кузу [8], Л. Савченко [24], І. Набитовича [16] та Д. Павличка [20].

У роботі для досягнення мети та вирішення поставлених завдань було використано наступні **методи дослідження**:

1. Метод спостереження

Цей метод був використаний для опрацювання текстових джерел та шляхом спостереження та аналізу було збирання відповідного матеріалу – фразеологічних одиниць з релігійними компонентами.

2. Описовий метод

Для класифікації та вивчення семантики складників релігійних фразеологізмів був застосований описовий метод. Завдяки цьому методу проведено детальний опис та аналіз окремих фразеологічних одиниць, їхніх лексичних компонентів, семантичних особливостей та способів уживання.

4. Компонентний аналіз

Цей метод дослідження використовувався для вивчення семантики складників релігійних фразеологізмів. Проаналізовано окремі компоненти фразеологічних одиниць, встановлюючи їхні значення, взаємозв'язки з іншими компонентами та їхній вплив на загальне значення фразеологізму.

Ключові слова: релігійні фразеологізми, біблеїзми, релігійна лексика, М. Матіос.

Бакалаврська робота має таку **структуру**: вступ, три розділи, висновки, та список використаної літератури (37 позицій). Загальний обсяг – 47 сторінок.

РОЗДІЛ 1. ВІД БІБЛІЇ ДО ФОЛЬКЛОРУ:

ДИНАМІКА РЕЛІГІЙНОЇ ФРАЗЕОЛОГІЇ

1.1. Релігійна фразеологія: стан вивчення, особливості функціонування, місце в системі гуманістичних цінностей

На сучасному етапі дослідження фразеології активно досліджуються різні аспекти, як синхронічні, так і діахронічні. Мовознавці розширюють межі дослідження науки, звертаючи увагу на нові напрями і ретельно вивчаючи питання, які раніше були лише описані, але недостатньо досліджені. Сучасні лінгвісти, такі як С. Денисенко, О. Баранок, О. Левченко та інші, активно досліджують нові аспекти вивчення фразеології. Вони звертають увагу на психокогнітивний аспект, який поступово замінює структурно-семантичну парадигму [3].

Тож, найбільших наукових здобутків принесла сучасна українська фразеологія, адже вона є явищем культурним і розкриває весь народний колорит. Саме лінгвокультурний підхід до вивчення процесу дає бажаний результат. Фразеологічні зв'язки не залежать від значень окремих компонентів і не мають мотивації, тоді як значення фразеологічних одиниць можна потенційно вивести зі значень їх компонентів. Фразеологічні сполучення утворюються як реалізація зв'язаних значень слів. Використання концептуального аналізу для врахування сфери знань допомагає подолати суперечності, які виникають у відношенні компонентів і мотивації фразеологічних одиниць. Таким чином, фразеологічні сполучення відповідають традиційному уявленню про механізми формування фразеологічних одиниць, зокрема, що стосується їхньої семантичної зумовленості.

Традиції, обряди та звичаї різних народів, а також історичні факти, що описують їхнє життя, є надзвичайно цінними для науковців, особливо мовознавців. Побажання, які виникають з цих етнофразем, викликають великий інтерес серед дослідників побуту, літератури, культури, адже надзвичайно

корисні загалом для розуміння народної психології. Такі фразеологізми виділяються серед інших одиниць своєю особливою функціональною активністю та яскравою експресивною конотацією.

Як зазначає М. Скаб, суттєво вплинула на мовну практику українського народу і віра. Таким чином, лінгвісти, зокрема О. Антоній, І. Гнатюк, Л. Полюга та інші, звертали увагу на релігійні компоненти, але не продовжували розглядати цю тему в своїх мовознавчих працях через несприятливий період для української лексикографії – радянський контроль [28]. Дійсно, як можна говорити про багатий та колоритний запас української біблійної лексики, коли правляча ідеологія власне спрямована на знищення віри в Бога. Релігія має вплив на культуру, зокрема на літературу, живопис, мораль та думку. Розуміння творів мистецтва стає складним без знання біблійних сюжетів, оскільки ці сюжети є невід’ємною частиною цих творів.

Тож згодом українське мовознавство провело глибокі дослідження зіставного аналізу релігійної лексики у фразеологізмах. Особливо значущі у цьому контексті є роботи В. Мокієнка, З. Коцюби та Н. Бабич.

Велику роботу над вивченням цього питання зробила Л. Савченко, схарактеризувавши у своїй монографії "Феномени етнокодів духовної культури у фразеології української мови: етимологічний та етнолінгвістичний аспекти" етнофразеологію в аспекті коду культури українського народу. У фразеологічному просторі вона виділила систему етнокодів, етносубкодів. Етнокоди – одиниці, які сформувались під впливом біблійних переказів, міфів, вірувань, що і є індикатором їхнього походження. Їх можна згрупувати у міфологічний (*пройти крізь чистилище, з неба впасти, до самого судного дня*), етіологічний (*відігнати пропасницю*), демонологічно-антропоморфний (*годувати злидні, завести в блуд*), повір’я (*три чисниці до смерті, долоні чухаються*) та, найбільш цікавий нам, релігійний етнокод (*дорога до Бога, на ладан дихати, витрясти душу*). Для останнього дослідниця подала такі

етносубкоди: духовно-особлистісний, біблійний, агіонімний, геортонімний, релігійно-локальний, атрибутно-сакральний [24].

У свій час пролила світло на сучасну фразеологію А. Куза. Написавши дисертацію на тему "Українська релігійна фразеологія: особливості функціонування в сучасному мовному просторі", вона чітко відзначила особливу складність та неоднозначність підходів у вивченні цього питання, сформулювала теоретичні та методологічні засади.

Тема третього і найбільш дискусійного розділу дисертації – типологія релігійних фразеологічних одиниць. У ньому виділені типологічні характеристики цих словосполучень, а також проведена генетична, структурно-семантична і ідеографічна класифікація, які є актуальними для вивчення релігійних фразеологізмів. Остання класифікація, зокрема, що ґрунтується на тематичному принципі групування фразеологічних одиниць, є не дуже розвиненою. Проте, на думку А. Кузи, вона найбільше відповідає досліджуваному матеріалу і має перспективи для подальших досліджень. Авторка робить сміливий крок, залучаючи до релігійних фразеологізмів навіть ті, що у своєму складі немає біблійних компонентів: *під сонцем; лікарю, вилікуй себе самого; мала розчина все тісто заквашує; хіба ревуть воли як ясла повні; берегти як зіницю ока* [8]. Гадаю, дослідниця обґрунтовано обрала такий варіант через те, що більшість цих фразеологізмів використовуються для опису активних дій, які, хоча й незначні самі по собі, можуть призвести до значних змін або прогресу.

Дослідниця виявила особливості ідеографічної диференціації релігійних фразеологічних одиниць та виділила тематичні поля, такі як Християнські теоніми, Релігійно-біблійна символіка та Священний час. Вона також зазначила тематичні та семантичні групи, які представлені синонімічними рядами. Ці синоніми ґрунтуються на близькості предметно-понятійної сутності фразеологізмів. Особливу увагу слід звернути на окрему тематичну групу, в якій А. Куза виділяє християнські теоніми, такі як *Господь Бог, Бог Святий*,

Син Божий, Агнець Божий, Дорога, Двері, Хліб Життя, "Я-є", Дух Святий та Пречистая Мати [8]. Однак, належність цих теонімів до фразеологічних одиниць залишається предметом дискусій.

Тож, висловлюючись простіше, основні релігійні фразеологізми сприяють точнішому вираженню думок, почуттів та ідей, а також збагачують мову образністю та глибиною значень. Їхні функції в українській мові включають такі:

- вираження сили або величі;
- вираження моральних чи етичних цінностей;
- вираження почуттів, емоцій та станів;
- вираження обмежень, заборон та негативних наслідків;
- вираження позитивних настанов та надії;
- вираження мудрості та розуму;
- вираження непохитності та стійкості;
- вираження процесу трансформації або перетворення;
- вираження милосердя та співчуття.

Фразеологізми з релігійними компонентами вживаються у різних сферах життя і мовлення, але їх використання може бути контекстуально залежним:

1. У релігійному контексті

Такі одиниці активно використовуються в релігійних обрядах, церковних службах, богослужіннях та духовних текстах.

2. У літературі

Фразеологізми з релігійними компонентами зустрічаються в художніх творах, поезії, притчах та моральних оповіданнях, допомагаючи створити образну мову та передати певні ідеї та концепції.

3. У розмовній мові

Релігійні фразеологізми компонентами можуть бути вжиті у повсякденному спілкуванні, особливо якщо вони стали загальноновживаними та часто використовуються в мовленні.

4. У політичному та громадському дискурсі

Такі засоби можуть бути використані і в політичних промовах, публічних заявах та дебатах, де вони можуть мати символічне значення або виражати певні моральні цінності.

Хоча такі одиниці широко вживаються, важливо враховувати контекст та ситуацію, де вони використовуються, оскільки некоректне вживання може викликати образу, обурення або порушити релігійні почуття. Недоречно вживати такі фразеологізми в офіційних документах, серйозних наукових працях або в місцях, де релігійна впливовість не відіграє вирішальної ролі або коли їх використання може викликати конфлікти або образити особу, яка не поділяє відповідних релігійних переконань [17].

Л. Чупрій та інші вчені підкреслювали стрижневу роль релігійних цінностей як надлюдських утворень, що виступають керівними принципами для індивідів, які прагнуть духовної реалізації. У цих рамках релігійна фразеологія функціонує як лінгвістичний вияв цих цінностей, влітаючись у повсякденний дискурс і моделі мислення.

Одним із фундаментальних стовпів релігійної фразеології є її акцент на моральній поведінці. Центральним у християнських віруваннях є поняття моральної праведності, згідно з яким люди покликані прагнути до істини та добра як у своєму земному існуванні, так і в контексті вічності. Фрази, наповнені релігійними конотаціями, часто містять у собі ці моральні імперативи, нагадуючи людям про їхні етичні зобов'язання щодо себе та інших [36].

1.2. Розмежування понять: релігійна лексика, релігійні фразеологізми та біблеїзми

Слова та вирази впливають на формування мовного стилю та сприяють вихованню індивіда, надаючи йому відповідних орієнтирів. Багатство релігійної лексики є частиною культурної спадщини націй і відображає їхню історію, традиції та цінності. Вона сприяє збереженню та передачі культурних особливостей нащадкам.

Релігійна лексика - це слова і терміни, що безпосередньо пов'язані з релігійною сферою і використовуються для позначення релігійних понять, предметів культу, обрядів тощо. Наприклад, *церква, священник, молитва*. Релігійна лексика є функціональною у рамках релігійних дискурсів, але не завжди входить у ширший світський контекст [21]:

- храм – місце, де проводяться релігійні обряди та служби; будівля, призначена для поклоніння Богу.
- ікона – священне зображення, яке використовується в християнському поклонінні; образ святого чи священної події.
- вівтар – священне місце в храмі, де здійснюються обрядові дії, особливо під час богослужіння; зазвичай центральний елемент інтер'єру храму.
- причастя – релігійний обряд прийняття хліба і вина, які символізують тіло і кров Христа; також відомий як Євхаристія.
- сповідь – обряд, в якому віруючий визнає свої гріхи перед священником для отримання прощення.
- хрещення – обряд посвячення у віру через занурення у воду або обливання водою, символізуючи очищення від гріхів.

Подібно до будь-якого мовного шару, лексика, пов'язана з релігією, залишається пористим для еволюції. Здатність її тематичних категорій асимілювати свіжу термінологію демонструє постійна інтеграція нових елементів у її структуру протягом розвитку української мови, хоча й різними

темпами [2]. Утворення нових термінів та слів для вираження елементів релігійної картини світу та різних аксіологічно заряджених змін є результатом стандартних процесів, спостережних у мові релігії.

Відтак, **біблеїзми** – це вирази та слова, що походять безпосередньо з Біблії. Вони можуть бути як дослівними цитатами, так і окремими фразами, що відображають біблійні мотиви та сюжети. До прикладу, “*Альфа та Омега*” у значенні початку та кінця чого-небудь, “*Вавилонське стовпотворіння*” у значенні метушні, чи “*око за око, зуб за зуб*” для вираження прагнення помститися за несправедливість [1].

Паралельно, **фразеологізми з релігійними компонентами** - це стійкі вирази, які включають релігійні терміни або поняття, але їх використання не обмежується релігійним контекстом. Вони можуть мати метафоричне або переносне значення, яке не завжди пов'язане з релігією. А. Куза описує релігійні фразеологічні одиниці (фраземи або фразеологізми) як «стійкі, часто вживані в мовленні словосполучення з високим рівнем образності, експресії, абстракції, символіки, узагальнення, з релігійною семантикою або релігійною конотацією і релігійними компонентами», що вербалізують поняття «релігія» в українській мові [8].

Ці вирази часто застосовуються в художній літературі та розмовній мові, додаючи текстам емоційного забарвлення та символічної глибини. Дослідження релігійних фразеологізмів допомагає краще зрозуміти релігійні традиції, вірування та ритуали. Вони можуть відображати специфіку релігійної ментальності та сприяти поглибленню знань про релігійні системи певного народу, групи людей.

Релігійні фразеологізми мають значний вплив на сучасну мову та культуру, часто використовуються для вираження певних почуттів, ідей або ситуацій, які можуть бути пов'язані з релігійними темами. Вони надають мовленню

експресивності та виразності, допомагаючи людям виразити свої думки та почуття.

Коріння в різних джерелах, пов'язаних з релігійними традиціями та культурою одним з найважливіших джерел релігійних фразеологізмів є священні тексти, такі як Біблія, Коран, Тора, Веди та інші релігійні текстові збірки. Ці тексти містять багато фраз, виразів та метафор, які використовуються в повсякденному мовленні. Багато релігійних фразеологізмів походять з релігійних обрядів, церемоній та ритуалів. Вони можуть містити специфічні вирази, які використовуються під час богослужінь, молитов та інших релігійних дій. Релігійні символи, артефакти та священні об'єкти також можуть бути джерелом релігійних фразеологізмів.

Збагачення мови релігійними фразеологізмами відбувається завдяки їх використанню в повсякденному мовленні, літературі, мистецтві та інших сферах. Релігійні фразеологізми додають мові виразності, символіки та відтінків значень, а також відображають культурну спадщину та традиції.

Релігійні фразеологізми часто використовуються у повсякденному мовленні для вираження певних почуттів, станів або подій. Наприклад, фразеологізм *"дати відчутти рай на землі"* використовується для опису великого щастя, блаженства або надзвичайної приємності [1]. Ця фраза походить з християнської традиції, де рай означає місце щастя та блаженства.

ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 1

На сучасному етапі дослідження фразеології української мови набуло нових, значущих напрямів, зокрема, психокогнітивного аспекту, що заміщує традиційну структурно-семантичну парадигму. Це дозволяє глибше зрозуміти механізми формування фразеологічних одиниць, враховуючи їх семантичну зумовленість та культурний контекст.

Одним з ключових досягнень є лінгвокультурний підхід, який розкриває фразеологію як культурне явище, що відображає народний колорит. Важливість досліджень фразеологічних одиниць у контексті культурних кодів, таких як міфологічний, етіологічний, демонологічно-антропоморфний, повір'я та релігійний етнокод, підкреслює значення етнолінгвістичного та етимологічного аспектів.

Фразеологічні одиниці, наповнені релігійною символікою та моральними імперативами, мають особливе значення для розуміння етичних зобов'язань людини. Релігійні конотації, що містяться у фразах, нагадують про важливість моральної праведності та прагнення до істини й добра.

Таким чином, дослідження фразеології української мови не тільки збагачує науковий ландшафт, але й сприяє глибшому розумінню народної психології, культури та моральних цінностей, що є важливим для всебічного осмислення мовного та культурного багатства України.

Хоча біблеїзми, фразеологізми з релігійними мають спільне джерело – релігійний контекст, їхня функція та використання суттєво відрізняються. Біблеїзми зберігають прямий зв'язок з Біблією та використовуються для посилання на конкретні біблійні тексти. Фразеологізми з релігійними компонентами зазвичай втратили своє первісне релігійне значення і використовуються у світському контексті для надання висловам символічної або метафоричної глибини.

Таким чином, розмежування цих понять допомагає краще розуміти функціонування релігійних елементів у мові та їхню роль у формуванні культурного та духовного життя українського народу. Релігійна лексика ж слугує для позначення релігійних понять та є основою релігійного спілкування.

РОЗДІЛ 2. ОСОБЛИВОСТІ ІДІОСТИЛЮ М. МАТІОС

2.1. Релігійна інтенціональність текстів М. Матіос

Проза М. Матіос розкриває особливості національної моделі світу та увібрала в себе специфіку народного світосприйняття. Прикметно, що художня концепція буття письменниці підкріплена виразним релігійним підґрунтям. У своїй творчості Матіос переплітає сакральні елементи, які формують каркас її художнього всесвіту і надають йому глибокого сенсу.

Доречно взяти до уваги слова І. Набитовича: «Світовідчуження письменниці Матіос, на відміну від багатьох творців, які формують нинішній постмодерний ландшафт української художньої прози, ґрунтується на тому, що вона «вишиває» й «гаптує» свій власний неоромантичний пейзаж, інколи – з вкрапленнями імпресіоністичних штрихів, залишаючись при цьому світоглядно homo religious (людиною релігійною)» [16, 9].

Останнім часом літературна творчість М. Матіос привернула значну увагу науковців, які заглиблюються в різні аспекти її мовного зображення художнього світу, зокрема релігійні, сакральні мотиви:

- К. Гірняк та І. Шумей: Перші спроби дослідити "Солодку Дарусю" М. Матіос у межах сакральної парадигми, пропонуючи ранній погляд на релігійні виміри її творчості [4];
- Б. Червак: Проаналізував темпоральну символіку в прозі М. Матіос, проливаючи світло на її значення у формуванні наративних структур і тематичного розвитку [34];
- Я. Голобородько: Розкритикований за упереджений і спрощений соціологічний підхід у вивченні "Солодкої Дарусі" М. Матіос, цей аналіз спонукає до подальших роздумів над методологічними міркуваннями в інтерпретації наративів письменниці [11].

- Т. Тебешевська та Л. Марчук: Дослідили специфічні аспекти мовного зображення художнього світу М. Матіос, надаючи фундаментальні уявлення про стилістичні та тематичні елементи її письма [30].

У той час як багато сучасних критиків відносять творчість письменниці до постмодернізму або навіть до "християнського постмодернізму", І. Набитович називає її творчість неомодернізмом, наголошуючи на її особливій *"релігійній почуттєвості"* [16].

2.1. Релігійні мотиви та образи у повістях «Солодка Даруся» та «Майже ніколи не навпаки»

«Солодка Даруся», роман, який став «Книгою року» у 2004 році, і за який М. Матіос отримала лауреата Національної премії імені Тараса Шевченка у 2005 році. Українська історія, що розгортається в буремні 1930-70-ті роки на Буковині та в Галичині, є найвідомішим романом письменниці і найулюбленішим вибором читачів.

Цей літературний шедевр не лише слугує описовою розповіддю про історичне минуле України, але й заглиблюється у сферу релігії та людських вірувань. «...Письменниця органічно поєднала епічне та драматичне начала з перевагою першого та вплела у нього часточку фольклорної екзотики, щоб таким чином правдиво оспівати піснями, розказати легендами, оповити звичаями, традиціями та унікальною мовою земний рай своєї маленької Батьківщини» – дійшла до висновку Г. Павлишин, коли досліджувала поєднання стилів у «Солодкій Дарусі» [19, 87]. Роман-драма являє собою новий синтез корінного буковинського фольклору з елементами імпресіонізму, сюрреалізму та екзистенціалістського мислення.

На думку Р. Харчука, тріумф «Солодкої Дарусі» М. Матіос можна пояснити рішучим відстоюванням письменницею традиційних українських принципів, які багато сучасних українських авторів сприймають як застарілі або недосяжні. За його словами це «не драматичний твір, що складається з трьох дій, а роман, що має три частини, тісно між собою пов'язані» [33, 69].

Книга складається з трьох життєвих драм: розповідь про Дарусю, яку вважають божевільною; історія любові та поваги, поява Івана в житті Дарусі; трагічна передісторія її батьків. Дії роману розгортаються у відокремленому гірському селі Черемошне на Буковині і розповідає про трагічну долю Дарусі та її батьків, які постраждали від рук радянського НКВС під час довоєнної та повоєнної окупації Західної України у 1970-х роках.

Головна героїня Даруся, про німоту якої набуваємо ясності лише наприкінці, демонструє якості, подібні до тих, що зустрічаються в біблійних оповідях, уособлюючи унікальну силу, яка перевершує звичайну людську стійкість, необхідну для подолання життєвих негараздів. Її здатність витримувати впливає з її дивакуватості, тоді як її вразливість впливає з її вродженої людяності.

Такими ж рисами наділений і її обранець, Іван: «Другий тебе обідить... точно обідить... ...Хтозна... може, саме так вибрані природою чи Богом люди стають психотерапевтами, ворожбитами, провидцями, священиками, блаженними, богомазами?» [14, 26].

Роман наповнений релігійними, сакральними мотивами, але центральними, як на мене, є сцени очищення гріхів через воду та землю, що глибоко висвітлює історію Дарусі. Попри дотримання божественних законів, вона бореться з внутрішніми конфліктами, які натякають на її постійну боротьбу з невідомим тягарем.

З цього приводу свою думку висловив і Д. Павличко у своїй рецензії: “Даруся постає не як безпорадна жертва, а як горда стражденниця, одержима правдолюбством і водночас почуттям провини за свій дитячий гріх. Страждання за гріх, який не був злочином, а тільки відрухом чесного духу” [20, 536]. Саме всепроникне почуття провини змушує Дарусю ототожнювати свій неспокій з гріховністю.

У своєму прагненні звільнитися від цього уявного гріха вона шукає тимчасової розради в ритуальних актах очищення, що символізує її занурення у воду як форму метафоричної смерті та духовного оновлення. Так само її дивакувата поведінка, як-от закопування в землю, говорить її міцний зв'язок із землею-матір'ю і перегукується з міфічним підтекстом, що нагадує ритуальні практики поховання немічних членів суспільства.

Інший твір, “Майже ніколи не навпаки”, менш відомий, але не менш особливий за жанром. “Книжка року” 2007 року, сімейна сага, досвід багатьох гуцульських родин за часів Австро-Угорської монархії, Першої світової війни та перших десятиліть двадцятого століття.

Повертаючись до змісту, страта Дмитра Чев'юка — ключова сцена роману. Вже тут ми чуємо застереження, міф про те, що гріх і спокута — це матеріальні явища. Герої роману намагаються осягнути природу гріха та причину своїх покарань, їхні страждання переплітаються з моральними переступами та релігійними переконаннями.

Кожному із персонажів був приписаний свій гріх. У заплутаній павутині стосунків у романі вони переплітаються, наче нитки в гобелені моральної складності:

- Душа Дмитра несе на собі відбиток гріха, заплямованого його забороненим коханням до Петруні, жінки, пов'язаної з іншим.
- Андрій Чев'юк, його брат, уособлює глибину гріха, стаючи співучасником убивства, до якого його підштовхує збочена

прихильність матері: “Андрійчик – Василене коко. Писанка Великодня. Він – дитя дурної крові Василюїної... Андрія Василюїна любила за всіх. Ні одного сина не плекала грудьми до трьох років, як плекала Андрія. Як робота яка важка, то швидше Дмитрикові перепаде, а Андрієві як не картоплю скаже чистити, то пошле бурячиння свиням рвати. Щоб не переробилася дитина. Ото й допестила” [13, 17].

- Гріх Кирила Чев’юка переплітається з коханням: він одружується з Василюїною, хоча його серце належить Маринці.
- Кохання Олекси Говдя до Маринки перетворюється на темну одержимість, кульмінацією якої стає смертний гріх — убивство.
- Петруня, замкнена в шлюбі без любові, шукає розради в обіймах Дмитра, віддаючись гріху забороненої пристрасті.
- Ревнощі Грицька Кейвана підживлюють його участь у трагічних подіях, причетності до вбивства.

Одна із сюжетних картин, сновидіння, зустріч Дмитра з Доцею, також має неприхований релігійний підтекст. Тут розгортається «священне» царство, що перегукується з язичницькими уявленнями про потойбічне життя, де живуть душі. Незважаючи на те, що Доця чує голос Дмитра, вона намагається зрозуміти його послання, відчуваючи його розчарування, коли він веде її до вогняного місця призначення.

У сімейній сазі часто зустрічаються релігійні елементи, такі як теоніми (*Бог, Божечка, Матір Божя, Купала*), стійкі словосполучення (*віддати Богу душу, нести в собі гріх, проситися на світ Божий*) та цитування (“Прийми, Боже, грішну душу раба Божого Дмитра в царство Твоє небесне, а нас заступи-заборони від злого умислу й дурного діла... – незвичними словами закінчив молитву старший Черв’юк і сів на своє місце” [13, 3]). Ці посилення слугують різним цілям, включаючи організацію оповіді, викликання емоцій та висвітлення традицій і

культури. Вони з'являються в заголовках і в тексті оповідань, додаючи тексту глибини і сенсу.

ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 2

Тож, аналізуючи твори М. Матіос, зокрема "Солодка Даруся", "Майже ніколи не навпаки", не можна ігнорувати помітну присутність християнських релігійних мотивів, переплетених з її стилем письма.

По-перше, зображення персонажів та їхніх моральних дилем часто узгоджується з християнськими принципами чесноти, гріха, спокути та прощення. Через життєві шляхи своїх персонажів вона досліджує теми покаяння, боротьби між добром і злом та кінцевого пошуку духовного спасіння.

Крім того, стиль письма М. Матіос часто відображає ліричні та алегоричні традиції, притаманні релігійним текстам, використання символіки, метафор, алегорій. Цей стилістичний підхід перегукується з алегоричними прийомами оповіді, що використовуються в релігійних притчах і біблійній літературі, посилюючи уявлення про тонкий, але значний вплив християнської тематики на її творчість.

Більше того, дослідження Матіос екзистенційних питань та людського стану перегукується з філософськими засадами, які часто асоціюються з християнським богослов'ям. Теми страждання, жертвності та пошуку сенсу є постійними мотивами в її оповіданнях, віддзеркалюючи екзистенційну боротьбу, що є центральною для багатьох християнських наративів.

Тому релігійне підґрунтя в прозі Матіос слугує фундаментом для побудови багатого і цілісного художнього всесвіту, де кожен елемент робить свій внесок у загальне тематичне полотно. У цьому світі навіть, здавалося б, буденні просторові деталі промовляють багатозначно, передаючи глибокий сенс, що криється за їхнім зовнішнім виглядом.

РОЗДІЛ III. РЕЛІГІЙНА ЛЕКСИКА У СКЛАДІ ФРАЗЕОЛОГІЧНИХ ОДИНИЦЬ У ПОВІСТЯХ М. МАТІОС

3.1. Семантико-стилістичний потенціал теоніму «Бог» у релігійній фразеології М. Матіос

У своїх повістях "Солодка Даруся", "Майже ніколи не навпаки" М. Матіос органічно поєднує різні імена Бога, що відображають народну культуру, побут, звичаї, традиції, усталені норми поведінки серед людей різних релігій, а також соціально-політичні умови різних епох.

Найменування Бога у текстах згаданих вище повістей М. Матіос репрезентовані такими номенами, як: *Бог, Господь, Бог, Бог-Творець, Всевишній, Ісус Христос, Йсус*. Крім того, двічі було згадано Божу Матір під такими номенами: *Матір Божя, Богородиця*. Прикметно, що однослівні теоніми вживаються набагато частіше, ніж двослівні.

Ці теоніми передають уявлення про місце і роль Господа в релігійному світогляді персонажів, ілюструючи Бога як творця всесвіту і підкреслюючи Його явну вищість над усім “*Але Бог добрий, він усе видить. Бог б’є не буком і не макогоном, і не по сраці, і не по плечах*” [14, 51].

Велике емоційне та експресивне навантаження несуть різні номінації Бога, що входять до складу класичних фразеологізмів, які простежуються у фразеологічному словнику Ужченка [32].

- “*мати Бога в череві*” у значенні “бути бездушним, жорстоким”;

“*Вони таки не мають смальцю в голові а Бога в череві, її сусіди, бо думають, що вона дурна. А Даруся не дурна — вона солодка*” [14, 1].

- “*тримати/схопити/злапати (розм. ф.) Бога за бороду*” у значенні “досягти чогось омріяного, незвичайного”

“Людина, коли щаслива, — вона гонорова. Інших недобачає. Думає, що Бога за бороду злапала” [14, 49].

“То байка, що ви великі багачі! Але ні один багач Бога за бороду ще не тримав” [13, 13].

“Або Мариньці не однаково, що ні дружечки, ні весільного батька не мали вони з Кирилом коло себе, коли зносило їм двом голови в Іванцевому сіні?! Коли вона зараз хапається за бороду самого Бога?” [13, 55]

У ході дослідження виявлено чимало таких вигуківих конструкцій, що об’єктивують семантику:

- **прохання:**

У обох текстах виявлено 10 випадків використання словосполучення *"Дай Боже"* з побажанням різного роду: сили, здоров'я, щастя, та індивідуальні ситуативні побажання.

Розділові знаки свідчать про те, що це словосполучення може виступати як прямим звертанням до Бога (*"Дурне — не дурне, але так мене мама-покійниця вчили, дай, Боже, їй царство небесне"*[14, 37]), так і сталим виразом (*"Я даю дитині кулешу і молока Марія приносить. Та й дитина все більше у Марії, дай Боже, їй здоров'я"*[14, 47], або *"Видите, Аннице, мені ще моя мама розказували, дай Боже здоров'я її згадувати, що Дарусина мама порушила звичай одразу по шлюбі"*[14, 73]).

- **побажання:**

- а) негативні (прокльони):

“Вона не солодка, але й не дурна. Та Бог їх бери, дурні людські язики” [14, 6].

- б) позитивні:

“Мало того, що встиду набрався сторонський чоловік, привітавшись із Василем-теслею "Слава Йсу, Бог на поміч, ксьондзе!", то ще ним же мало не був битий” [14, 7].

“Подумаєш, велике діло: привів парубок із сторонського боку мале, вертке, мов ящірка, але незмінно тихе і мовчазне дитиня, яке не те що кривого — ніякого — слова, окрім "Дужі-здорові?", "Боже помагай!" і "Днюйте з Богом" нікому не скаже.” [14, 35].

Спостерігаємо, що досить поширеними в текстах романів є і вітальні конструкції, що виконують етикетну функцію.

“Бог у поміч, Одокійко! — знайомий чоловічий голос перелякав Доцю, видно, його господар довго стояв за її спиною.” [13, 30].

“Най Бог нам помагає, — перехрестилася жінка, а тоді несподівано для себе самої погладила чоловіка по голові.” [13, 22].

- **застереження**

“Михайло поклав руку їй на голову: – Бійтеся Бога, жінко, що ви таке кажете, дитина не винна... ” [14, 69].

“Ви, Одокіпко, нащо ці рушники купуєте?... Та ще рано вам, бійтеся Бога!” [14, 9]

“Він їх брав — бо вони того самі хотіли, а йому того конче було треба. Для здоров'я. А твалтувати — Боже борони” [13, 69].

“Але Боже борони тебе сказати татові чи Павлові, що я тобі приповівся” [13, 9].

“... шляк би го був трафив ще в моїй утробі, як мені дні коротає тою горілкою, згорів би був, дай Боже” [14, 1].

- **подяка**

В соціально-побутовому чи воєнному житті люди часто звертаються до Бога як до Вищої Сили з різними просьбами, що є закономірним для християнського вірування.

“Якщо вже по щирій правді, то живого інтересу не має, але ж Михайло має очі, і очі, слава Богові, поки що добріські, то все він видить” [14, 42].

“...ДЯКУВАТИ БОГУ, ЖИВИЙ-ЗДОРОВИЙ Іван Варварчук якоїсь-то весняної днини щодуху вертав із війни додому, аж курилося з-під обношених його постолів з онучами” [13, 4].

“Слава Богові, вона здорова — як цвях. Значить, дочекається, що їй Бог пошле. Та й робота відвертає від думання про Івана” [13, 42].

“Слава Христові-Богові, що вертають живі-здорові, — запізнило відповіла Василящучці та й подалася в хату, не бажаючи продовжувати розмову” [13, 61].

- **незадоволення**

“Щоб вона тоді їм кинула кусник кулешки — боронь Боже, їй би руки відсохли і ноги би відібрало, коли б вона, княжна, думала тепер іще про когось, окрім тата” [14, 9].

“Може, вона перекидалася тої ночі з людини у відьму, а потому назад у жінку, а її хто застав при тому, а то, боронь Боже, комусь видіти, як з відьми людина робиться...” [14, 48]

“... його інтересує лиш робота і господарка, але, Боже прости, Курик у селі такий був каламітний, що ще трохи — і тут тюрму був би собі заробив” [14, 43].

- **неспокій**

“Ой, Боже-Боже... знали би це її мама... знали би це її тато... били би, певно, буковими палицями. І не змилосердилися” [13, 41].

“До чого вона дожилася, Божечку-Боже...” [13, 41]

- **народження**

“Та мені очі вилазили коло того дурного сапання, дитина вже просилася на світ Божий, а мама казали: “Гай, ще сапаємо два рядочки, та й буде” [13, 1].

- **смерть**

“А багато хто з побратимів-вояків віддав Богу душу після тої газової атаки” [13, 48].

“Мама тоді вже була ближче до Бога, як до людей” [13, 32].

“Най спочивають тут з Богом обидві” [13, 32].

“Два рази вмирала на рівному місці — а Бог не захотів її душу взяти до себе” [13, 12].

“А Бог вертав мені душу з того світу два рази” [13, 21].

“Не захотів Бог прийняти Мариньчину душу до себе — обірвалася виноградна мотузка” [13, 56].

“А коли Теофіла вчула в собі плід, тоді здалася на волю Божу” [13, 68].

- **здивування**

“А голос, Боже милосердний, такий, якби з пивниці виривався” [14, 12].

“Боже праведний! Билися і паплюжилися одурілі від любові молодиці через одного і того ж чужого чоловіка” [14, 23].

“Там такі, каже, сорочки, а хустки, Боже праведний, — трьох любчиків ще до завтра будеш мати” [14, 74].

“А тепер вона пересохлими, пошерхлими губами шепче в ту чоловічу срамоту (Боже праведний!) покаянну якусь молитву, вигадуючи для неї на ходу слова..”
[13, 8]

“А тут, Боже милосердний... безгрішна Маринька без сорому і без устиду кружляє тінню над Кириловими плечима, ніби проситься до нього в пазуху” [13, 72].

“Святий Боже! Згорілі Кирилові кості перейшли в землі у порошок, дали поріддя цвинтарній траві й деревам, а Олекса зараз чує Кириловий запах у Мариньчиному саду. Отут, під гойданкою” [13, 71].

- **впевненість**

“Видить Бог, я не хотів її займати... Ні, не так... я хотів, але не навмисно. Я не вмів” [13, 9].

- **невпевненість**

“Уже як та Марія умовила Цвичка стати до роботи на своїй оборі — Бог його знає. Але факт залишається фактом...” [14, 16]

“А як воно сталося насправді — Бог його знає. Свідків не було” [14, 48].

- **уповання на Божу силу**

Ця група налічує найбільше вжитих сполучень, тож її варто розглянути більше детально.

У релігії Бог вважається всемогутнім, всезнаючим та усюдисущим, що робить його над усім творінням як найвищу істоту і владу. Бога розглядають як джерело всієї моралі, етики та справедливості. Це підносить Бога до найвищого морального авторитету, роблячи божественну волю і заповіді першочерговими в житті вірян.

У творах М. Матіос, які базуються на народному мовленні, акт молитви виражається через такі словосполучення, як *“розмовляти з Богом”, “звертатися до Бога”, “хреститись до Бога”, “просити в Бога”*. *“Чудо ти має солодке... — тато поцілував Дарусю у тім'ячко. — Викажи "отченаш" і йди лягай спати. Це найкраща розмова з Богом”* [14, 6].

Бог, як найвища сила, яка все знає (*“Чи говорили про неї, чи промовчали — Бог їх знає”* [13, 40]), може допомогти (*“Але якось вийдемо... Бог допоможе”* [14, 69]) та послати знаки (*“Ото Бог вам посилає знаки”* [14, 12]), вирішити людську долю (*“Він і тоді був би колінкував до самого Бога, аби тільки Бог зоставив біль і повернув йому назад жінку, хай не зовсім здорову, але його... його...”* [14, 58]).

Бог спостерігає, *“тримає на гачку”* кожного. *“Думає, що Бога за бороду злапала. А то Бог її на своєму гачку тримає”* [14, 49]. Якщо *“завинити Богові”* (*“Що я завинила Богові, що він прислав сьогодні мені в хату мого ката?”* [14, 69]), *“спорити”* з ним (*“Маєте вже вам гріх. А гріх — то спор із Богом. Бог мусив колись розв'язати цей спор із собою”* [14, 73]) або *“жартувати”* (*“Отож лякає Бог її такими страшними видіннями. Вчить, щоб знала, як із Богом жартувати.”* [13, 57]), то він буде відплачувати кожному, *“лякати”* (*“Гріх вона має неспасний. Отож лякає Бог її такими страшними видіннями”* [13, 57]). У його руках вся сила та влада: *“Як Бог дасть, так буде”* [14, 3], *“Бо ж ніщо ні на цьому, ні на тому світі не відбувається без Божої на те волі!”* [13, 68]

Релігійні традиції вчать, що Бог є суверенним і має план для кожної людини: *“А що таким Івана вродила мама — то, значить, таким його Бог задумав. І такі чоловіки потрібні, якщо є такі на світі, створені Божою рукою”* [13, 48]. Ця віра може призвела до інтерпретації, що всі події, включаючи страждання і нещастя, є частиною Божого божественного плану: *“Вона перед Богом винна, бо сама замахувалася на життя, Богом дане! Вона бажала собі смерті — а Бог дав їй життя, чомусь не прийнявши Мариньчину потовчену душу до себе”*

[13, 57]. Ці висловлювання та усвідомлення вищості Бога відображають глибинні аспекти людської духовності, надаючи відчуття мети, морального спрямування та емоційної підтримки цілого народу.

Вітальні конструкції, що виконують етикетну функцію, також поширені в тексті роману: *“Даруся пам'ятає, як він красиво і повільно скидав перед ними капелюха: – Слава Йсу! – Навіки слава Богу!”* [14, 6]

3.2. Фразеологізми з лексичними компонентами релігійного значення у повістях М. Матіос

Незважаючи на те, що більшість з релігійних фразеологізмів містять лексему *Бог*, існує значна кількість одиниць, які включають інші релігійні лексеми. Це яскраво продемонструвала лексика повістей М. Матіос, яка активно включала її у свої тексти та репліки персонажів.

Так, за допомогою поділу релігійних фразеологізмів на основі лексичних елементів було виявлено кілька груп:

1. Фразеологічні одиниці з лексемою *пекло*:

На противагу *раю*, лексема *пекло* використовується для передачі ідеї місця або стану, який характеризується надзвичайними труднощами, стражданнями, хаосом або нестерпними умовами. Цей термін походить з релігійного уявлення про пекло як місце покарання і муки після смерті.

- *В саме пекло* — в найгірше можливе місце, до крайньої точки;

“А Цвичок був чоловіком живим, отож він сміливо посунув на Ірину з вилами, так ніби мав її зараз узяти на зубці і закинути в саме пекло” [14, 19].

Висловлення, подібні цьому, часто використовуються у розмовній мові для підкреслення екстремальності або абсолютності певної дії чи стану. Вони

мають метафоричне значення, може бути вираженням сильного обурення або бажання позбутися чогось/когось у найрадикальніший спосіб.

- *Лізти поперед батька в пекло* - робити щось поспішно, вискакувати наперед;

“...а Куриччині дівки у великодні запаски повбиралися та канадськими хустками попереув'язувалися, як дружки весільні, та й понесло їх з тими фанами перед батька в пекло, несла би їх лиха година” [14, 52]

Фразеологізм вживається для передачі ідеї або заперечення звичайного порядку речей, порушення ієрархії або виконання дії передчасно або без поваги до старших або вищих посадових осіб. "Батько" виступає у переносному значенні, вказуючи на старшість, авторитет або позицію особи, а "пекло" має пряме значення та вживається для підсилення інтенсивності висловлювання та передачі негативного аспекту такої дії.

- *Вихід з пекла* - звільнення від надзвичайно важких, болісних або неприємних обставин;

“...це все одно, що нагла зупинка серця, стрибок потойбіч цього світу, чи як примусове намацування наосліп дороги до раю і добровільний вихід із пекла водночас” [14, 34].

До того ж контекст підкреслює контраст між станами, які описуються, і пропонує уявити собі драматичний перехід від чогось дуже поганого (пекло) до чогось набагато кращого або більш прийняттого. Саме у цьому реченні вираз підкреслює складність і інтенсивність пережитого досвіду, а також полегшення, яке настає після звільнення від цих важких обставин.

- *Горіти в пеклі* - отримати справедливе, жорстоке покарання;

“Мовляв, дивіться, що з вами буде, люди добрі, коли будете дурне думати та дурне робити. В пеклі горітимете, як смола в чавуні” [13, 57].

Фразеологізм має дуже сильне емоційне забарвлення і використовується для вираження крайнього засудження або прокляття, адже, за релігійним уявленням, пекло - це місце вічних мук і покарань для грішників.

- *Лякати пеклом* - лякати покаранням;

“*Чи сама собі нагадує про свій гріх, чи людей страхає пеклом*” [13, 57].

У цьому контексті фразеологізм *лякати пеклом* означає, що персонаж нагадує іншим про можливі наслідки їхніх гріхів чи неправомірних дій, використовуючи образи та уявлення про пекло, щоб викликати у них страх і змусити їх виправити свою поведінку. Вона може говорити про пекло як про страшне місце покарання, намагаючись таким чином вплинути на поведінку або переконання інших людей.

2. Фразеологічні одиниці з лексемою *святий*:

- *Свята правда* - абсолютна істина, беззаперечний факт;

“*Таже вся Тисова Рівня може посвідчити, що так воно було. Що це свята правда!*” [13, 27]

“*Іван би дав голову свою на відтин, що це свята правда*” [13, 48].

У обох контекстах *свята правда* виконує функцію підкреслення значущості та істинності сказаного, додаючи вагомості і авторитетності висловлюванню.

3. Фразеологічні одиниці з лексемою *ангел*:

Ангели асоціюються з добром, захистом, настановами та допомогою у важкі часи. В релігійній фразеології та культурі ангели мають велике символічне значення і зустрічаються досить часто і фігурують у різних контекстах, чому знаходимо підтвердження у текстах М. Матіос:

а) символ чистоти і доброти (*“А Дмитрик — майже дитина. Добрий такий та тихий. Мовчить та дивиться. А очі має великі. Ясні. В кутиках губів — усмішка між двома ямками. Як ангел, чистий. Невинний”* [13, 43])

б) посередники між Богом і людьми (*“Колись давно, коли ще він ходив по наймах, Михайла в толоці бив грім — і він уже майже говорив з ангелами”* [14, 58])

Евфемізм має м’яке і поетичне забарвлення, підкреслюючи духовний аспект переходу з життя у вічність. Замість прямого висловлювання *померти*, цей вираз надає події більш світлого, піднесеного характеру, асоціюючи її з зустріччю з ангелами.

4. Фразеологічні одиниці з лексемою *душа*:

Лексема *душа* є ключовою в багатьох релігійних фразеологізмах, де вона виступає як символ духовної сутності. У релігійному контексті *душа* має значення, часто пов’язане з вічним життям, моральним станом та духовними пошуками.

У мовленні героїв повістей М. Матіос часто зустрічалися такі стійкі сполучення слів як *“випрушувати душу”*, *“слухати душу”*, *“зазирати у душу”*, *“терзати душу”*, *“наситити душу”*.

Значна кількість фразеологічних одиниць з лексемою *“душа”* стосується смерті, зокрема *“відпускати душу на небеса”*, *“віддати душу Богові”*, *“виймати душу з когось”*.

У загальному розумінні, Бог розглядається як творець всього живого, включаючи душу людини. Таким чином, віддання душі Богові може трактуватися як повернення душі до її творця після смерті фізичного тіла. *“Вона бажала собі смерті — а Бог дав їй життя, чомусь не прийнявши Мариньчину потовчену душу до себе”* [13, 57].

5. Фразеологічні одиниці з лексемою *дух*:

Українська фразеологія надає різноманітне використання лексемі *дух*, яка, хоч і рідко вживається, має численні значення і слугує для вираження різних ідей і концепцій, таких як надприродна сутність, життєва енергія і ментальність. Вона може мати як буквально, так і переносне значення.

Лексема *дух* не завжди має релігійне значення, але оскільки у обраних мною висловленнях з повістей М. Матіос поняття *духу* пов'язане з душею, внутрішньою силою та вірою, ми розглянемо їх у контексті релігійної фразеології. Відтак, письменниця використала у своєму тексті та мовленні своїх героїв наступні стійкі сполучення слів: “*злий дух*” у значенні “*недоброї сили*” (“*Вогонь свічки виганяє не тільки злий дух, але й дух людини, яка не завжди була мертвою*” [14, 11]) та “*занепасти духом*” у значенні “*захворіти*” (“*Кожному, леда хто в селі занедужає чи занепаде духом, Стринада, що був говірливий, як баба, давав незмінну пораду...*” [13, 32]).

6. Фразеологічні одиниці з лексемою *гріх*:

У народному мовленні, *гріх* розглядається як порушення божественних законів, що має негативні наслідки для душі людини. Тож, саме релігійні фразеологізми, стійкі вирази з компонентом *гріх* яскраво передають ці значення та допомагають формувати моральну свідомість суспільства.

До прикладу, фразеологізм “*нести в собі гріх*”, використаний М. Матіос, означає жити з почуттям провини за скоєні аморальні або неправильні вчинки. Цей вираз підкреслює, що персонаж усвідомлює свою провину і відчуває внутрішній тягар, пов'язаний з цим гріхом.

Існує думка, що всі гріхи людини відомі Богу. Це підкреслює ідею божественної справедливості, де кожен вчинок має значення і кожна людина несе відповідальність за свої дії. “*Не теренди й не переч, жінко! Нічого я не*

забув. І маму-небіжку мою лиши в спокої! їй на тому світі вже порахували гріхи” [13, 1].

Крім того, було відзначено фразеологізм “*проклинати з того світу*” (“*Але Боже борони тебе сказати татові чи Павлові, що я тобі приповівся. Я би тебе прокляв з того світа, якби ти таке зробила*” [13, 9]). Він означає дуже сильне, емоційне засудження або висловлення прокляття навіть після смерті. Він підкреслює крайню міру обурення або гніву, настільки сильного, що людина готова проклясти когось навіть з потойбічного світу, тобто після своєї смерті.

3.3. Функції та особливості використання біблеїзмів письменницею

У творчості Марії Матіос, біблеїзми постають як рідкісні, але потужні елементи. Попри те, що вони не поширені в її творчості, вони все ж таки помітні в аналізованих повістях: “Солодка Даруся” та “Майже ніколи не навпаки”. Використання біблеїзмів відображає всепроникний вплив християнства на життя героїв і суспільні норми, якими вони керуються.

Аналізуючи конкретні випадки та їхні наративні функції, ми прагнемо зрозуміти ширші наслідки біблеїзмів у її творчості, зокрема те, як вони сприяють тематичній глибині та культурному багатству її оповідань. Ми прагнемо оцінити тонку взаємодію між релігійними мотивами та літературним мистецтвом у творах М. Матіос, висвітлюючи таким чином рідкісний, але важливий аспект її літературної спадщини.

Відтак, найпоширенішим явищем стало вживання депрекатіонізмів, скорочених назв молитов, зокрема “Отче Наш” та “Вірую”:

“Іду вздовж цвинтаря, а вже вечоріє, а я зроду боялася цвинтарів, іду борзенько, під ноги дивлюся та отченаш напровсяк кажу” [14, 12].

“А ти отченаш знаєш? – Знаю. І “вірую” знаю” [14, 68].

У творах М. Матіос депрекатіоніми переважно слугують для формування гумористичного ефекту. Цей ефект досягається завдяки контрасту між буденною мовою та піднесеною церковнослов'янською лексикою. Така стилістична гра підкреслює соціальні та культурні відмінності, надаючи текстам глибший зміст і багатошаровість.

У тому ж контексті, герої повістей М. Матіос у своєму мовленні звертаються до молитв, цитуючи їх ситуаціях, що відрізняються особливою емоційністю та експресивністю: *“Не мий мене так файно, як до шлюбу. Сповідатися я не буду, прости, Боже, мою грішну душу. Я навіть панотцеві правду не смію сказати”* [13, 7].

Досліджуючи релігійну лексику, справжнім відкриттям став вигуківий вираз *“свят-свят-свят”* (*“Раптовий жар обливає Доцьку з голови до ніг і живими, гарячими руками лапає під сорочкою: з-поза стіни літньої кухні — свят-свят-свят! — до неї висувається Дмитрик”* [14, 11]), що неодноразово використаний авторкою, і, як виявилось, має глибокий сенс та приховану історію, пов'язану із Біблійними текстами.

Фраза *«свят-свят-свят»* зустрічається в Біблії двічі: у Старому Завіті (Ісаї 6:3) та Новому (Об'явлення 4:8). Обидва рази вона вимовляється небесними істотами у баченні людини біля престолу Бога — пророка Ісаї та апостола Іоанна.

Святість Бога – це якість, яка відрізняє Його від усіх створінь. Вона включає досконалість, безгрішність і трансцендентність, що змушує нас дивуватися на Нього здивовано. Пророк Ісаїя, побачивши видіння Бога, відчув свою гріховність та розпач. Навіть ангели, вигукуючи *«свят-свят-свят»*, закривали свої обличчя та ноги, визнаючи свою негідність у присутності Бога.

Іоанн, побачивши Бога в Одкровенні, також описує істоти навколо престолу, що вигукують *«святий, святий, святий»*, висловлюючи благоговіння

та страх. Реакція Іоанна відрізняється від Ісаї: він не відчуває жаху, можливо, через зустріч із воскреслим Христом, який сказав йому не боятися.

Саме потрійне повторення «*свят-свят-свят*» підкреслює найвищу святість Бога та його триєдину природу: Отець, Син і Святий Дух. Ці видіння показують, що Бог незмінний в обох Завітах. Він однаково святий, великий та вічний.

Цікавим спостереженням стало те, що лексема *рай*, була вживана лише у складі біблійних фразеологізмів, на відміну від лексеми *пекло*:

- *Райська брама*

“Там було так гарно — що аж страшно, як, може, буває невагомій душі лише перед райською брамою” [14, 42].

Фразеологізм допомагає авторці створити особливу атмосферу у тексті, адже передає почуття краси, спокою, духовної піднесеності.

- *Знак із раю*

“Білі овечки пасуться у трав'яному ліжникові та дзвінками подзвонюють, ніби дають знак із самого раю” [14, 15].

У даному контексті, фразеологізм використовується як символ, алегорія. Він створює ідилічний образ, що може символізувати чистоту, невинність або зв'язок з божественним.

- *Дорога до раю*

“...це все одно, що нагла зупинка серця, стрибок потойбіч цього світу, чи як примусове намацування наосліп дороги до раю і добровільний вихід із пекла водночас” [14, 34].

Такі фразеологізми можуть передавати внутрішній емоційний стан персонажів, їхні мрії, страхи, надії. У реченні відчувається емоційна напруга, страх перед смертю та невідомістю.

Ще одне використання біблійної лексики засвідчено у реченні *“То хто їй може докоряти, що перст Божий упав на неї?!”* [13, 68]

Фразеологізм *«(на когось) впав перст Божий»* означає, що людину спіткала важка доля або велике нещастя, яке сприймається як кара або випробування, послане Богом. У наведеному контексті це означає, що жінка зазнала такої долі або страждань, що ніхто не має права її засуджувати або докоряти їй за це, оскільки її страждання сприймаються як божественне втручання.

Фраза походить від біблійного образу *“перста Божого”* (Божого пальця), який часто використовується для позначення прямого втручання Бога в життя людей, як у випадку з єгипетськими казнями, коли фараонові маги говорили: *“Це палець Божий”* (Вихід 8:19), визнаючи надприродне походження бід.

Таким чином, вислів підкреслює серйозність і невідворотність події, що сталася з цією жінкою, і закликає до співчуття та розуміння, а не до осуду.

ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 3

Аналіз фразеологічних одиниць показав, що, використовуючи різні номінації Бога в романах «Солодка Даруся» та «Майже ніколи не навпаки», Марія Матіос ефективно передає внутрішній стан персонажів, які звертаються за допомогою до Всевишнього у важкі періоди свого життя. Цей наративний прийом підкреслює глибоку віру у Вищу Силу як єдине джерело допомоги в безнадійних ситуаціях. Використання авторкою сталих релігійних виразів з теонімами — іменами або титулами Бога — слугує не лише для відображення духовної опори персонажів, але й для поглиблення емоційного резонансу їхніх переживань.

Найбільший емоційно-експресивний потенціал цих виразів найяскравіше виявляється у фразеологічних сполученнях та вигуківих конструкціях, до складу яких входить лексема *Бог*. Ці вирази, що часто сягають корінням у народне мовлення, надають благанням і вигукам персонажів підвищеної нагальності та щирості. Використовуючи ці традиційні мовні одиниці, Матіос звертається до багатой культурної спадщини, посилюючи автентичність і достовірність діалогів своїх персонажів.

Помічаємо, що одна з основних особливостей фразеологізмів із лексемою *Бог* — це використання їх у переносному сенсі, адже такі вирази не завжди мали прямого зв'язку з релігійними поняттями, але вони передають певні ідеї, цінності або життєві принципи, пов'язані зі сприйняттям Бога як вищої сили або морального авторитету. Наприклад, побажання, застереження або благання.

Більше того, стилістика цих мовних одиниць у досліджуваних текстах ґрунтується на їхньому традиційному використанні в народному мовленні, що додає шар культурної глибини та історичної тяглості творам М. Матіос.

Дослідивши понад 50 фразеологізмів з різноманітними лексемами релігійного вжитку, виявлено, що найбільш вживаними компонентами є *некло*, *ангел*, *дух* та *душа*.

Фразеологізми не лише відображають вірування та духовність суспільства, але й відображають його моральні та етичні цінності. Наприклад, у фразеологізмах з використанням термінів *рай* та *пекло* можна побачити відображення віри в нагороду або покарання після смерті в залежності від моральних вчинків у житті. Переконаємось, що фразеологізми, пов'язані з *духом* та *душею*, часто використовуються для вираження внутрішньої сутності людини, її моральних якостей та духовних переживань.

Стиль письма М. Матіос часто відображає ліричні та алегоричні традиції, притаманні релігійним текстам, використання символіки, метафор, алегорій. Цей стилістичний підхід перегукується з алегоричними прийомами оповіді, що використовуються в релігійних притчах і біблійній літературі, посилюючи уявлення про тонкий, але значний вплив християнської тематики на її творчість.

Щодо біблеїзмів, то їхня розповідна функція і тематичне значення у текстах М. Матіос багатогранні. Вони підсилюють емоційний резонанс повістей, роблячи переживання героїв більш близькими та глибокими.

Крім того, біблійні посилання допомагають досліджувати такі універсальні теми, як страждання, спокута та надія. Пов'язуючи особистий досвід персонажів із цими ширшими людськими умовами, зображеними в біблійних оповіданнях, М. Матіос створює багатший і складніший досвід оповідання.

ВИСНОВКИ

Підсумовуючи, можна сказати, що релігійні ідіоми, безперечно, є життєво важливим складником культурної спадщини українського народу, яка втілює в собі його релігійні переконання та цінності. Це дослідження суттєво допомогло зрозуміти культурно-історичну специфіку українського народу, його світогляд, релігійні традиції. Зосереджуючись на літературних творах сучасної української письменниці М. Матіос, чий внесок був ключовим в історичному та літературному ландшафті України кінця 20-го до початку 21-го століття, це дослідження почало заповнювати прогалину у комплексному аналізі її прози.

Незважаючи на увагу критиків і науковців, що була привернута до творчості М. Матіос, є очевидним, що для повної оцінки нюансів і глибини її творчого вираження потрібен глибокий аналіз. Це дослідження висвітлило багатий потенціал вивчення її прози крізь призму релігійності, зокрема шляхом аналізу релігійної фразеології, вбудованої в її оповіді.

Цей підхід довів ефективність у розкритті аспектів, які традиційні літературні інтерпретації можуть не помічати, збагачуючи таким чином наше розуміння етнопонаціональної ідентичності, яку передає її мистецтво, та його внеску в ширший контекст національної літературної ідентичності.

Наше дослідження не тільки просуває лінгвістичну науку, але й розширює фразеологічний репертуар української мови, дає змогу глибше зрозуміти мовну систему в цілому. Нам вдалось проаналізувати фразеологічні одиниці з релігійними лексичними компонентами в романах М. Матіос, виявити їх характеристики, класифікувати, проаналізувати семантику та структуру, а також встановити зв'язки між мовною та культурною сферами.

Дослідження було зосереджено на оповіданнях М. Матіос «Солодка Даруся» та «Майже ніколи не навпаки». Опрацювавши теоретико-методологічну основу, підкріплену наукові праці українських мовознавців, таких як М. Скаб, А. Кузя, Л. Савченко, І. Набитович та Д. Павличко, вдалось

проаналізувати понад **120** фразеологічних **одиниць** з лексичними компонентами релігійного значення.

Найменування Бога у текстах згаданих вище повістей М. Матіос репрезентовані такими номенами як *Бог, Господь, Бог, Бог-Творець, Всевишній, Ісус Христос, Йсус*. Крім того, двічі було згадано Божу Матір під такими номенами: *Матір Божжа, Богородиця*.

Відтак, найбільша кількість фразеологічних сполучень, до складу яких входять різноманітні номінації теоніма *Бог* - **60 одиниць**. Помічаємо, що одна з основних особливостей фразеологізмів із лексемою *Бог* — це використання їх у переносному сенсі, адже такі вирази не завжди мали прямого зв'язку з релігійними поняттями, але вони передають певні ідеї, цінності або життєві принципи, пов'язані зі сприйняттям Бога як вищої сили або морального авторитету. Наприклад, побажання, застереження або благання.

Інша група фразеологізмів — з різноманітними лексемами релігійного значення — налічує близько **50 одиниць**. Виявлено, що найбільш вживаними компонентами є *пекло, ангел, дух та душа*. Фразеологізми не лише відображають вірування та духовність суспільства, але й відображають його моральні та етичні цінності.

Біблеїзми менш помітні у повістях М. Матіос. Їхня розповідна функція і тематичне значення у текстах письменниці багатогранні. Вони підсилюють емоційний резонанс повістей, роблячи переживання героїв більш близькими та глибокими.

Обсяг цього дослідження має широкі перспективи для подальшого дослідження літературних питань, пов'язаних із творчістю М. Матіос та використанням релігійної фразеології в поетичному дискурсі. Використані методики, включаючи спостереження, описовий аналіз та аналіз компонентів, дозволили ретельно вивчити текстові джерела. Такий підхід сприяв збиранню, класифікації та детальному аналізу фразеологічних одиниць з релігійними

компонентами, виявленню їх семантичних особливостей і контекстуального використання.

Зрештою, це дослідження продемонструвало, що релігійна фразеологія є глибоким елементом наративів М. Матіос, віддзеркалюючи культурну та релігійну структуру українського суспільства. Розгадуючи ці ідіоми, ми отримуємо глибше уявлення про перетин мови, культури та релігії в українських літературних традиціях. Таким чином, це дослідження закладає фундамент для майбутніх досліджень, заохочуючи до глибшого залучення до релігійного та культурного вимірів української літератури.

СПИСКО ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Бакум З. П. Слово Благовісті: словник-довідник фразем біблійного походження. Кривий Ріг: Вид-во «І.В.І.», 2002. 96 с.
2. Венжинович Н. Ф. Фраземіка української літературної мови: когнітивний та лінгвокультурологічний аспекти Електронний ресурс / Н. Ф. Венжинович. 2018.
3. Галинська О. М. Фразеологізми як знаки культурної інформації [Текст] / О. М. Галинська // Проблеми зіставної семантики: збірник наукових статей. – Вип. 10 / відп. ред. Корольова А. В. К. : Вид. центр КНЛУ, 2011. – Ч. 2. С. 72-76
4. Гірняк С., Шумей І. Sacrum і profanum за твором Марії Матіос “Солодка Даруся”. Парадигма sacrum & profanum у літературі та культурі. Вип 1. Дрогобич : Посвіт, 2007. С. 151–156.
5. Коваль А. П. Спочатку було Слово: Крилаті вислови біблійного походження в українській мові. К.: Либідь, 2001. 312 с.
6. Коваль А. П., Коптілов В. В. Крилаті вислови в українській літературній мові: Афоризми. Літературні цитати. Образні вислови. Вид. 2-е, перероб. і доп. — К. : Вища шк., 1975. 335, [1] с.
7. Колоїз Ж. В. Бакум З. П. Слово Благовісті: словник-довідник фразем біблійного походження. Кривий Ріг: Вид-во «І.В.І.», 2002. 96 с.
8. Куза А. М. Українська релігійна фразеологія: особливості функціонування в сучасному мовному просторі: дис. канд. філол. наук. 10.02.01 українська мова. Львів : ЛНУ ім. І. Я. Франка, 2016. 212 с.
9. Ленець К. Епістолярний стиль // Стиль і час: Хрестоматія / Інститут мовознавства ім. О. О. Потебні АН УРСР / [Відп. ред. М. М. Пилинський; упоряд., комент. Г. М. Колесник]. К.: Наук. думка, 1983. С. 202–211.
10. Левченко О. П. Символи у фразеологічних системах української та російської мов: Лінгвокультурологічний аспект [Текст] : дисертація на здобуття наукового ступеня доктора філологічних наук : 10.02.01 / Левченко Олена Петрівна. – Львів. – 2007. – 465 с.

- 11.Маланюк Є. Нариси з історії нашої культури. Київ : Обереги, 1992. 234 с.
- 12.Марчук Л. Місце заперечних висловлювань градаційного значення в мовній картині світу Марії Матіос. Науковий вісник Чернівецького університету. Слов'янська філологія. Вип. 394–398. Чернівці : Рута, 2008. С. 470–473.
- 13.Матіос М. Майже ніколи не навпаки [Електронний ресурс] / Марія Матіос. Режим доступу: http://royallib.com/book/matos_marya/mayge_nkoli_ne_navpaki.html.
- 14.Матіос М. Солодка Даруся : драма на три життя М. Матіос. 3-є вид. Львів : Піраміда, 2005.
- 15.Мороз О. Фразеологічні одиниці з біблійним ономастичним компонентом у сучасній українській мові // Лінгвістичні студії: зб. наук. праць. Донецьк: ДонДУ, 2000. Вип. 6. С. 305–310.
- 16.Набитович І. Сакральні мотиви в художній прозі Марії Матіос / І. Набитович // Науковий вісник Чернівецького національного університету. Слов'янська філологія. – 2011. Вип. 547-548. С. 10-18.
- 17.Німчук В. Християнство й українська мова // Українська мова. 2001. № 1. С. 11–30
- 18.Павлишин Г. Я. Міфопоетична інтерпретація символів у прозі Марії Матіос. Питання літературознавства : науковий журнал. Чернівці : Чернівецький національний університет ім. Ю. Федьковича, 2011. Вип. 82. С. 28–34.
- 19.Павлишин Г. Я. Традиційні та новаторські жанрові моделі у прозі Марії Матіос. Наукові праці Чорноморського державного університету імені Петра Могили комплексу «Києво-Могилянська академія». Серія : Філологія. Літературознавство. Миколаїв : Чорноморський державний університет ім. Петра Могили, 2011. Т. 168. Вип. 156. С. 86–90.
- 20.Павличко Д. Безодня, куди страшно заглядати / Д. Павличко // Літературна Україна 2005. № 2. с.6.

21. Піддубна Н. В. Формування номенклатури назв релігійних споруд в українській мові : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01. Харків, 2000. 177 с
22. Політило В., митр. протоієр. Роль лексики і фразеології біблійного походження в ораторському мовленні // Християнство й українська мова: матер. наук. конф. Львів: Вид-во Львівської Богословської Академії, 2000. С. 27–33.
23. Пуряєва Н. Словник церковно-обрядової термінології. Л.: Свічадо, 2001. 156 с.
24. Савченко Л. В. Феномени етнокодів духовної культури у фразеології української мови: етимологічний та етнолінгвістичний аспекти: монографія. Сімферополь: Доля, 2013. 600 с.
25. Скаб М. Біблійні фразеологізми як об'єкт мовної гри в сучасній українській літературі. Ученые записки Таврического национального университета им. В. И. Вернадского. Серия: Филология. Социальные коммуникации, т. 25 (64), № 2 (1), 2012, с. 232–237.
26. Скаб М. Біблія як лексикографічне джерело // Біблія і культура: Зб. наук. статей / Відп. ред. А. Є. Нямцу. Чернівці: Рута, 2000. Вип. 1. С. 238–240.
27. Скаб М. Богословська термінологія у «Словнику української мови» // Сучасна українська богословська термінологія: від історичних традицій до нових концепцій: матер. Всеукр. наук. конф. Львів, 13–15 травня 1998 р. Львів, 1998. С. 178–183
28. Скаб М. Фразеологізми з релігійним компонентом в українських словниках. Українська лексикографія в загальнослов'янському контексті: теорія, практика, типологія: матеріали Міжнародної наукової конференції, присвяченої пам'яті проф. Л. Г. Скрипник. Київ: Видавничий дім Дмитра Бураго, 2011, с. 107–114.
29. Скрипник Л. Г. Фразеологія / Л. Г. Скрипник. – Київ : Видав. Наукова думка, 2003. 280 с.
30. Тебешевська Т. Художні особливості „Щоденника страченої” Марії Матіос. Слово і час. 2006. № 2. С. 54–62.

31. Турін К. Творчість Марії Матіос у контексті української літературної критики. URL: <https://cutt.ly/WgKQ9bV>
32. Ужченко В.Д., Ужченко Д.В. Фразеологічний словник української мови. К.: Освіта, 1998. 224 с.
33. Харчук Р.Б. Сучасна українська проза: Постмодерний період: Навчальний посіб. – Київ: ВЦ «Академія», 2008. – 248с.
34. Червак Б. Символіка часу в творах Марії Матіос. Слово і час. 2000. № 4. С. 52-53.
35. Чередниченко І.Г. Нариси з української фразеології (з російсько-українськими паралелями): Прийменникові конструкції. – К., 1952. Ч. 1. 144 с.
36. Чупрій Л. Релігійні цінності як основа розвитку духовності особистості / Л. Чупрій // Українське релігієзнавство. 2000. - № 13. С. 34-42.
37. Шевченко Л. Біблія і становлення української літературної мови // Мовознавство. 2004. № 5–6. С. 56–61.